

სასოფლო-სამეურნეო სავარგულეების ეკონომიკური როლის შეფასების მნიშვნელობა

თამარ ობლიშვილი
სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

დღეს საქართველოს სოფლის მეურნეობა ახალი გამოწვევების წინაშე დგას. ჩნდება კითხვა იმის შესახებ, თუ რა ახალი როლი უნდა შეასრულოს სოფლის მეურნეობამ ქვეყნის ეკონომიკაში გარდა იმ ტრადიციული შინაარსისა, რაც ჩვეულებრივ მოსახლეობის გამოკვებას ემსახურებოდა. საკითხი ეხება იმას, თუ რა პოტენციალი გააჩნია აღნიშნულ სფეროს, აქვს თუ არა შეფარდებითი სავაჭრო უპირატესობები სოფლად წარმოებულ პროდუქციას და უნდა მიექცეს თუ არა მას განსაკუთრებული ყურადღება. ტრადიციული დამოკიდებულება სოფლის მეურნეობისადმი, როგორც ეკონომიკური განვითარების და გარდაქმნის მნიშვნელოვანი სფეროს მიმართ, ასევე ღია სავაჭრო ურთიერთობებით გამოწვეული მიდგომა, რომლის თანახმადაც მიზანშეწონილია შეფარდებითი უპირატესობის მქონე დარგების განვითარება - ყველაფერი ეს წარმოქმნის აგრარული სექტორის განვითარებისადმი განსხვავებულ მიდგომებს. ეს დღევანდელი საქართველოს ერთ-ერთი კონცეპტუალური საკითხია. რეალურად დღეს საქართველო მოიხმარს მეტ იმპორტირებულ საკვებ პროდუქციას ვიდრე აწარმოებს, როცა საქართველოში არსებული სასოფლო-სამეურნეო სავარგულები იძლევა იმის საშუალებას, რომ ეს სიტუაცია შეიცვალოს. ამ ფონზე ჩნდება კითხვები, თუ რა ადგილს იკავებს ეს სფერო საქართველოს დარგობრივ სტრუქტურაში, ღირს თუ არა მასზე პოლიტიკის აქცენტირება, სოფლის მეურნეობის პრიორიტეტულ დარგად აღიარება, ხელს შეუწყობს თუ არა დამატებითი ინვესტირება ეკონომიკურ ზრდას, ეფექტურად იმოქმედებს თუ არა სიღარიბის შემცირებაზე, არსებობს თუ არა შესაბამისი რესურსები და სხვა.

საკვანძო სიტყვები: სასოფლო-სამეურნეო სავარგულები, ეკონომიკური როლი, სტრატეგიული განვითარება, შინამეურნეობა, ინვესტიციები.

THE IMPORTANCE OF ECONOMIC ROLE ASSESSMENT OF AGRICULTURAL CULTIVABLE LANDS

Tamar oblshvili

SUMMARY

Georgia's agriculture is facing new challenges today. The question then arises, which is the new role the agriculture should play in the economy of the country except for a traditional content that usually serves the mission of feeding the population. The issue relates to

the question of what the potential of the mentioned field is, or whether the rural products have the relative trading advantages and whether it should be paid special attention or not. Traditional attitude towards agriculture, as a field of economic development and transformation, as well as the approach, developed as a result of open trade relations, according to which it is expedient to develop the areas with relative advantages - all above mentioned creates different approaches to the development of the agrarian sector. This is one of the conceptual issues of today's Georgia. In fact, today, Georgia consumes more imported food than it produces. This is when agricultural lands in Georgia allow the situation to change. Such background raises the questions, such as the position, this field takes in the industry-wide structure of Georgia, if it worth to put a political emphasis on it, recognition of agriculture as a priority sector, whether additional investments contribute to the economic growth or not, if it will have an affect the poverty reduction and if there are appropriate resources, etc.

* * * *

დღეს საქართველოში სოფლის მეურნეობა და მათ შორის სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების სრული დატვირთვა ნელი ტემპით ვითარდება. მცირე ზომის ფერმები ვერ უზრუნველყოფენ მის მაღალ ეფექტურობას. ქართველი მიწის მესაკუთრეები წაანყდნენ სრულიად განსხვავებულ წინააღმდეგობებს, დაწყებული ბაზარზე იმპორტიორების მიერ დაბალ ფასიანი პროდუქციის შემოტანით, დამთავრებული სოფლის მეურნეობის განუვითარებელი ინფრასტრუქტურით, დაბალი კვალიფიკაციით, ტექნოლოგიებისა და სხვადასხვა რესურსების ნაკლებობით, კერძო და სახელმწიფო სტრუქტურების მოუწყობლობით და იმ გაურკვევლობით, რაც სოფლის მეურნეობის როლს უკავშირდება საქართველოს სტრატეგიულ განვითარებაში. ამ დარგის ჩავარდნა ქმნის სკეპტიციზმის საფუძველს, შეუძლია თუ არა სოფლის მეურნეობას შეასრულოს სიღარიბის დაძლევის მთავარი როლი და გახდეს შინამეურნეობების შემოსავლის ზრდის წყარო. ამ სკეპტიციზმის შედეგად შეიქმნა მისი განვითარებისათვის არასახარბიელო პირობები. ქართველ მეცნიერებსა და საზოგადო მოღვაწეებში ერთგვაროვანია აზრი იმის შესახებ, რომ სოფლის მეურნეობა ის დარგია, რომელსაც არსებითი ადგი-

ლი უკავია ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაში¹, მაგრამ როდესაც საკითხი ეხება იმას, თუ რამდენად განვითარებული უნდა იყოს აგრარული ბიზნესი და საჭიროა თუ არა მისი კომერციალიზაციის ხელშეწყობა, მას მხოლოდ სოციალური მნიშვნელობა უნდა ქონდეს და აკმაყოფილებდეს მხოლოდ შინამეურნეობების საარსებო მოთხოვნილებებს, აქაც პოზიციები იდენტურია იმ თვალსაზრისით, რომ სოფლის მეურნეობას და სურსათის წარმოებას არ შეიძლება მეორეხარისხოვანი როლი დაეკისროს, რადგანაც საქართველოში სიღარიბის დაძლევა ამ დარგის განვითარების გარეშე შეუძლებელია. თუმცა სკეპტიციზმი მაინც იბადება, როდესაც დგება საკითხი, თუ რა რესურსი და ინვესტიციები სჭირდება დარგის კრიზისიდან გამოყვანას, რამდენად რეალურია დღევანდელი თავისუფალი გლობალური კონკურენციის პირობებში ამ დარგის კონკურენტუნარიანობის ამაღლება, რა როლი უნდა შეასრულოს სახელმწიფომ მის განვითარებაში, რამდენად შესაძლებელია მრავალრიცხოვანი შინამეურნეობების ეფექტიანობის ამაღლება და შევძლებთ თუ არა იმას, რომ მისგან მიღებულმა სარგებელმა გადააჭარბოს იმ კოლოსალურ დანახარჯებს, რომელსაც ეს დარგი მოითხოვს.

თუ დავუშვებთ, რომ სოფლის მეურნეობის განვითარება სტრატეგიული დარჩება, მოხდება დასაქმების ზრდა არასასოფლო-სამეურნეო სფეროში, პროდუქტებზე ფასები კი გაიზრდება, რასაც მოჰყვება არასასოფლო-სამეურნეო სექტორში დასაქმებულთა ხელფასების შემცირება და მრეწველობის დარგების განვითარების შეფერხება. ამ მდგომარეობიდან თავის დაღწევის მიზნით 1980-იან წლებამდე გავრცელებული იყო მოსაზრება იმის შესახებ, რომ სოფლის მეურნეობა მნიშვნელოვნად უნდა დაბეგრულიყო, თუმცა უკვე შემდგომი პერიოდიდან სულ უფრო მეტად დომინირებდა აზრი იმის შესახებ, რომ სოფლის მეურნეობის და სხვა დანარჩენი დარგების განვითარება არ შეიძლება ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად წარმართულიყო. ამდენად, დაინყებას მიეცა აზრი სოფლის მეურნეობის დამოუკიდებლად განვითარების შესახებ. შესაბამისად თანდათანობით უკანა პლანზე იწევა აზრი სოფლის მეურნეობის პასიური როლის შესახებ და გაჩნდა მოსაზრებები იმის თაობაზე, რომ სოფლის მეურნეობა მნიშვნელოვან როლს თამაშობს მშპ-ს ზრდაში. ერთ-ერთი გამოკვლევის თანახმად 1960-1990 წლებში მსოფლიოს 62 განვითარებული ქვეყნის მიმოხილვის შედეგად სოფლის მეურნეობაში შრომის მწარმოებლურობის ზრდის წილმა მშპ-ს ზრდაში შეადგინა 54%². სოფლის მეურნეობაში შრომის მწარმოებლურობის ზრდის შედეგად

სამუშაო ძალამ გადაინაცვლა სხვა სექტორში. სოფლის მეურნეობაში ტექნოლოგიების დანერგვა არსებითია მისი ზრდის უზრუნველყოფაში და იგი განსაზღვრავს სხვა დარგებთან მის ურთიერთქმედებას. ეკონომიკური ზრდა სოფლის მეურნეობაში შეუძლებელია სხვა სექტორებისგან დამოუკიდებლად განხორციელდეს. სოფლის მეურნეობა ქმნის მოთხოვნას სერვისებზე და მრეწველობის განვითარებაზე, მისი წარმოების ზრდა აისახება კვების მრეწველობაზე. მრეწველობა კი თავის მხრივ უზრუნველყოფს დარგს მანქანა-იარაღებითა და თანამედროვე ტექნოლოგიებით. ეს კავშირ-ურთიერთობები განსხვავებულია სხვადასხვა ქვეყანაში და გარკვეულ ეტაპზე მოთხოვნა ინდუსტრიულ პროდუქტებზე სოფლის მეურნეობაში გაცილებით ძლიერია ვიდრე ის ზემოქმედება, რა ზემოქმედებაც მის მიერ მიწოდებულ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციას შეუძლია მოახდინოს დანარჩენი დარგების განვითარებაზე. დღეს გლობალური განვითარება იძლევა იმის შესაძლებლობას, რომ ქვეყანაში იაფი სოფლის მეურნეობის პროდუქცია იყოს იმპორტირებული, ეს კი თავის მხრივ ნიშნავს იმას, რომ ადგილობრივი ძალისხმევა მოხმარდეს უფრო ინტენსიურ არასასოფლო-სამეურნეო დარგებს. გარდა ამისა, ქვეყანაში სოფლის მეურნეობა შეიძლება ცუდად იყოს ინტეგრირებული სხვა დარგებთან და მისი ღირებულების ზრდა კი მოკლე ჯაჭვს შეადგენდეს, რაც კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს სოფლის მეურნეობას, როგორც ეკონომიკის განვითარების მამოძრავებელ ძალას და სიღარიბის დაძლევის ეფექტურ გზას. მას სჭირდება საკმაოდ დიდი ინვესტიციები და სახელმწიფო ფინანსები, ფასების მხარდაჭერა, ირიგაციული სისტემების გაყვანილობა და სხვა. სოფლის მეურნეობა ნაკლებად ხელმისაწვდომი ხდება, მით უმეტეს ისეთ ქვეყანაში სადაც სასოფლო-სამეურნეო მიწები დანაწევრებული და დაქუცმაცებულია არარენტაბელურ მცირე ფერმებად. სხვა საშიშროებას წარმოადგენს ბაზრის ზრდადი უსაფრთხოების სტანდარტები, ბაზარზე ხელმისაწვდომობა, რაც სერიოზულ ბარიერებს უქმნის მცირე მენარმეებს. თუმცა სოფლის მეურნეობის განვითარება სწორედაც რომ მცირე მენარმეების წარმატებაზეა დამოკიდებული. ამ სკოლის წარმომადგენლები საკმაოდ სკეპტიკურნი არიან აგრარული სექტორის პოტენციალის შესახებ იმ ქვეყნებში, სადაც მაღალია უმუშევრობა და არაფორმალური ეკონომიკაა გაბატონებული. ამასთანავე იბადება ეჭვები იმის თაობაზე, ვაჭრობის ლიბერალიზაციისა და გლობალიზაციის პროცესში მცირე ფერმერები რამდენად შეძლებენ კონცენტრაციას, ინტეგრაციას და ტრანსფორმაციას იმისათვის, რომ გაუძლონ საერთაშორისო კონკურენციას და დააკმაყოფილონ ბაზარი. ამ პირობებში კი ინვესტორთა ინტერესები საკმაოდ დიდი რისკის ქვეშ დგება. შესაბამისად ფერმერებს, განსაკუთრებით მათ, რომლებიც ბაზრებიდან შორს არიან და ცუდი

1 საქართველოს სოფლის მეურნეობის ტრანსფორმაცია: დამოუკიდებლობის 20 წელი. 2012წ.

2 Gollin D., S. Parente, and R. Rogerson. 2002. The role of agriculture in development. American Economic Review 92 (2)

ინფრასტრუქტურა აქვთ, მომავალი პერსპექტივები არ გააჩნიათ. ამდენად აზრი იმის შესახებ, რომ საინვესტიციო აქცენტი მსხვილ და კომერციაზე ორიენტირებულ ფერმებზე უნდა გაკეთდეს, რომლებსაც უკეთ შეუძიათ დააკმაყოფილონ ბაზრის მოთხოვნები, არ არის უსაფუძვლო. შესაბამისად მრავალი ავტორი ამტკიცებს, რომ იმის ნაცვლად პოლიტიკა ავაგოთ “მცირე ფერმების გადარჩენის” საჭიროებაზე, საჭიროა მცირე ფერმებისგან გათავისუფლება³.

დღეს ქვეყნები განსხვავებულად წყვეტენ თავიანთ პრობლემებს და არსებით ცვლილებებს განიცდის საკუთრების უფლებებიც, ფერმების მენეჯმენტი, მასშტაბი, რენტის სიდიდე და ფორმები. ეს საკითხები სულ უფრო მეტად ხდება საზოგადოებრივი მსჯელობის საგანი და მეტად ექვემდებარება სახელმწიფო და გლობალური პრობლემების გადაჭრის ინტერესებს. საკამათო არ უნდა იყოს ის ფაქტი, რომ სოფლის მეურნეობის სფერო განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სწორედ იმ ქვეყნებისათვის, საქართველოს ჩათვლით, სადაც დომინირებს მცირე ფერმები და სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწები მცირე კონტურებადაა დაყოფილი, აქვთ მცირე დივერსიფიკაციის და საექსპორტო შესაძლებლობები და უმუშევრობის მაღალი დონე, ხოლო იმ ქვეყნებში კი, სადაც ეკონომიკის ზრდა ემყარება კაპიტალ დაბანდებად დარგებს, ფერმების განვითარებას და დივერსიფიცირებას მეტი შესაძლებლობები აქვთ. ამდენად, სამეცნიერო ლიტერატურაში სასოფლო-სამეურნეო სავარგულები და ზოგადად სოფლის მეურნეობა განიხილება როგორც ინდუსტრიალიზაციის წინაპირობა, რამდენადაც ამ სექტორიდან ისტორიულად ხდებოდა სამუშაო ძალის გადადენა მრეწველობაში, იგი აწვდის კვების პროდუქტებს, იყენებს სხვა დარგებში წარმოებულ რესურსებს და პროდუქციას და არის დასაქმების ერთ-ერთი დიდი სფერო. იგი ამცირებს ქვეყნის დამოკიდებულებას იმპორტზე და დამოკიდებულია როგორც მსხვილი ფერმერული მეურნეობის განვითარებაზე, ისე მცირე მენარმეობის ეფექტიანობაზე. დღეს არ არსებობს სამეცნიერო ლიტერატურა (თუმცა არის ცალკეული ექსპერტების მოსაზრებები)⁴ რომელიც დაამტკიცებს საქართველოში მსხვილი მეურნეობის სტრატეგიულ მნიშვნელობას და შესთავაზებს პოლიტიკოსებს სამუშაო ძალის ქალაქად გადინების აუცილებლობას, თუმცა არც იმის მტკიცება შეიძლება, რომ მცირე მეურნეობების განვითარება შეიძლება გახ-

დეს პანაცეა სოფლის მეურნეობის განვითარებაში მეურნეობების ინტეგრაციისა და ღირებულების ზრდის ერთიან ჯაჭვში კონსოლიდაციის გარეშე. სოფლის მეურნეობის განვითარება შესაძლებელია მხოლოდ მასთან დაკავშირებული სხვა დარგების განვითარებასთან ერთად. მცირე ფერმები შეიძლება გახდეს ეფექტიანი იმ ქვეყნებში, სადაც ჭარბია სამუშაო ძალა, მაგრამ მიწისა და კაპიტალის შეზღუდულობა აძვირებს მის პროდუქციას. როდესაც სტრატეგიული პოლიტიკა მიმართულია საბაზრო განვითარებისათვის შესაბამისი გარემოს ფორმირებისაკენ, აგრარული პოტენციალის მქონე მცირე ფერმები სიღარიბის დაძლევიდან თანდათანობით იძენენ კომერციულ მნიშვნელობას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს აგრარული პოლიტიკის კონცეფცია, თბილისი 1997წელი;
2. საქართველოს სოფლის მეურნეობის ტრანსფორმაცია: დამოუკიდებლობის 20 წელი. 2012წ.
3. ადვიშვილი გ. ასათიანი რ. - ეკონომიკურით ეორია. გამომცემლობა “სიახლე”, თბ, 1998.
4. ბურკაძე ვ. საქართველოს აგრარულ სექტორის კრიზისი და ნგამოყვანის ზოგიერთი ღონისძიებების შესახებ. საქ. მეცნიერებათა აკადემიის შრომების კრებული 2. თბ. 2001.
5. ბურკაძე ვ. სახელმწიფო აგრარული პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებები თბ. „აგროინფორმი“, 11, 1997.
6. ბახია მ. ჩიბურდანიძე ლ. - სახელმწიფო რეგულირება, როგორც საწარმოო გამოყენების და წარმოების ეფექტიანობის ერთ-ერთი მიმართულება „აგრარულ მეცნიერებათა პრობლემები“ თბ. 2004.
7. ბერიძე ზ. მარკეტინგის როლი აგრარული წარმოების მართვის, რეგულირებისა და კომერციული წარმატების საქმეში. ჟურნალი “სოციალური ეკონომიკა” N12 თბ. 2010. გვ.
8. პაპავა ლ. “რეგიონალური ეკონომიკა” თბ. 2004
9. Economic Analysis of Agricultural Projects. – Gittinger P. Second edition, Revised and expanded., 1997
10. Agricultural Policy in the European Union and other Market Economies – Tracy M. Brussels: EU, 1996
11. Gollin D., S. Parente, and R. Rogerson. 2002. The role of agriculture in development. American Economic Review 92
12. Tsegaye Tegenu. Miss conceptualizing Growth Role of Small Farms. www.fao.org
13. www.tabula.ge

3 Tsegaye Tegenu. Miss conceptualizing Growth Role of Small Farms. www.fao.org
 4 www.tabula.ge (www.tabulla.ge/article-20135.html)